

értékrendjének változásairól, a normaválasztás és normahasználat kölcsönhatásában megmutató kritikus világnézetéről. A *Magyar Shakespeare-tükör* a kritikátörténeti stúdiumok hasznát is bizonyítja. (Gondolat Könyvkiadó, 1984.)

DÁVIDHÁZI PÉTER

RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS: MAGYAR LANT

Kritikát írni sohasem volt hálás feladat. Manapság különösen nem az. A tér is beszűkül, mintha a napilapok is inkább kényszerű kötelességnek tekintnék közlését, a folyóiratoknak is már-már hagyományosan a végén helyezkedik el a kritikai rovat; a szakmai közlönyök esetében sincs másképp. A betűtípusok is kisebbre zsugorodnak a kritikai rovatban, normál betűvel szedett, kiemelt kritika megjelenése már rangot jelent (a bírált műét esetleg, s ritkábban a kritikát író szerzőét).

Rónai Mihály András kritikus tevékenysége ezen belül is külön műfajt képvisel: kötetének tanúsága szerint szinte kizárólagosan a napisajtóban, rotációs papíron jelentek meg az első közlés idején. E tény, egy szélesebb közönséghez való szólás igénye, önmagában véve is befolyásolja munkái jellegét. Abban a tekintetben is, hogy a sajtóban jobban kell alkalmazkodni a szűkös lehetőségekhez, illendő alkalmazkodni a kulturális élet aktualitásaihoz, másrészt — az igényes újságírás szintjén — e sajátos területen is úgy kell írni, hogy a mű, az írás ne kerüljön a tegnapi hírekkel egyetemben az elfelejtendő közlemények sorába. Ezt a feladatot a régebbi generációk eredményesebben tudták megoldani, mint ahogy ez manapság történik.

Ám nem az a célunk, hogy e témában ítéletet mondjunk. Rónai Mihály András e kötetbe foglalt írásai egyébként sem pusztán úgynevezett recenziók, könyvismertetések, tájékoztatók. A műfaji határok rugalmasabbak nála. Többnyire, bizonyos alkalmakhoz kapcsolódóan, jeles alkotók személyiségét is bemutatja, munkája ilyenkor esszévé kerekedik, az alkalmasszerűség kapcsán időtállóan szánt tanulmány-igényű állásfoglalás alakul ki, anélkül hogy túllépné a megjelenés fórumául szolgáló újság nyújtotta lehetőségek terjedelmi és szükségképpen műfaji határait. Az érdeklődő közönséghez szólás és a szakmai igényesség ilyen sikeres ötvözése nagy teljesítmény. Rónai Mihály András pályafutásának egyik igen fontos, s talán a legismertebb területe a napisajtóban gyakorolt irodalmi kritika, az esszé

és az irodalmi publicisztika. Kiváló mesterektől tanult. Valaha igen jeles írók is művelték az említett műfajokat, s így már ifjú korában elsajátíthatta ezt a nem könnyű, de kellő szinten művelve mégis igen hatásos tollforgató mesterséget.

A kötetbe foglalt írások szerzője maga is költő, író, műfordító, s már csak e tény következtében is könnyedén, olykor szárnyalóan, máskor ünnepelesen, helyenként megjelenítő erővel tudja megformálni véleményeit, gondolatait, s úgy tudja váltogatni írásai hangnemét, ahogy azt a téma és az alkalom megkívánja. A fölényes mesterségbeli tudás, amely évtizedek óta egyenletesen érvényesül Rónai Mihály András írásaiban, önmagában mégsem biztosíthatta volna azt a szüntelen szellemi jelenléte, amely munkáinak egyik legfontosabb jellemzője. Ehhez szükségeltetik az a széles körű kultúra is, melynek birtokosa. S ha az európai kultúrában, irodalomban vannak is előszeretettel művelt területei (az olasz és a francia), ha az egyes műnemeket tekintve kétségekívül a lírához vonzódik leginkább — a magyar irodalmat illetően a lehetőségek határáig összefolyamatban gondolkodik, s irodalmunk egészét vallja tevőlegesen magáénak.

Kötetének első írása Janus Pannoniusról szól, az utolsók Devecseri Gábor alakját idézik. Közben sort kerít a nagy magyar írókról szóló írások megkomponálására csakúgy, mint az elfeledettekre, s a maguk sajátos művészetében kiemelkedőkre, s a közelebből megismert régebbi és újabb kortársakra. A *Magyar lant* ebben a megközelítésben akár irodalomtörténeti vázlatként is felfogható, melynek egyes fejezetei e képzelt irodalomtörténet önálló íróportréinak szerepét is betöltik. A szerző bizonyára nem ilyesfajta mű megalkotására törekedett, így a kötet inkább a magyar irodalom egésze iránti folyamatos érdeklődést illusztrálja.

Az így összeállított köteteknek vannak természetesen hiátusai. Ezt aligha venné rossz néven bárki is, hiszen a szerző egyrészt meg is említi ezt a körülményt, másrészt nem is vállalt ilyen feladatot. Mégis feltűnő, hogy Kosztolányiról nem tett közzé írást (e tény fölött is sajnálkozását fejezi ki), s ha mások kapcsán emlegeti is, alig ejt jó szót róla. Magától értetődő, hogy nem köteles szeretni, hiszen személyes vonzalmat nem lehet igényelni a mégoly jelentékeny író iránt sem. Ennek ellenére feltűnő, hogy Rónai Mihály András, aki a legkülönbélebb írók és költők világába oly kiválóan és szuggesztíven tudja beleélni magát, s még az ízlésével, világszemléletével szöges ellenében állóknál is méltányolni tudja a tényleges értéket, kemény és rideg Kosztolányival szemben, s ennek igazi okát végül is nem lehet meglelni. Az ismert motívumok (a *Pardon*-rovat, az Ady elleni támadás) ezt a makacs elzárkózást a más írók esetében alkalmazott hajlékony megközelítéssel egybevetve aligha indokolhatják.

Itt azonban nyilvánvaló egy olyan tényezőnek a hatása is, mely Rónai Mihály András kis tanulmányainak, portréinak, kritikai írásainak egyik meghatározó, módszerbeli eleme. Indulásától kezdve egy jellegzetes, élmény-központú mű- és személyiség-elemzés módszerét követi, mely a Nyugat körére és az úgynevezett esszéíró nemzedék gyakorlatára egyként jellemző volt. Az ilyen szellemben írt művekre feltétlenül jellemző egyfajta, sokszor igen termékenynek bizonyuló szubjektivitás. Ismertető jegyei közé tartozik a személyes élmény (találkozás, privát körben elmondott vélemény, valamilyen közösen átélt esemény stb.); az olvasmány keltette, ugyancsak a megítélő személyiséghez kapcsolódó reminiscenciák, az ily módon kiszélesült asszociációs mező, a fogalmi meghatározásoknak a lehetőségig való redukálása, az élménytölcéskelés szépirodalmi eszközeinek stílusmeghatározó jelenléte. E vonások közül az utóbbiak a régebbi, a primér személyességet kizáró régebbi irodalomra vonatkoztatva is felhasználhatók, és Rónai Mihály András előszeretettel él is ezzel a lehetőséggel.

Ennek eredményeképp a Bessenyei-portréhoz szorosan kapcsolódik Vajthó tanár úr, s a már-már legendás Markó utcai gimnáziumi osztály emléke. De a többi írásnak is van nyíltan vagy rejtetten valamiféle személyességhez kötődő egyedi, tárgyi vagy hangulati apropója. Kétségtelen, hogy ennek az írásmódnak, szemléletnek, az irodalomhoz való egyéni viszonyoknak van valamiféle varázsa, első renden abban, hogy olvasmányossá avatja az ilyen típusú írásokat, sőt olykor szinte önállóan ható, a tárgyba foglalt közlendővel egyenértékűvé, aminek aztán megvan az a kockázata is, hogy a téma verete, s az előadásban érvényesülő stílári fordulatok hatásmechanizmusa némileg háttérbe szorítja vagy éppenséggel túlhangsúlyozza a szorosabban vett gondolati anyag egyes összetevőit.

Rónai Mihály András azonban, mint lelkiismeretes és alapos olvasó, akitől az aprólékos filológiai ismeretek sem idegenek, széles körű kultúrájával végül is szilárd alpra építi ítéleteit. A szépprózai eszközök igényes alkalmazása pedig éppenséggel növeli írásainak jó értelemben vett hatásosságát, s ezzel kiemelkednek a szürkén fogalmazott, nehézkes, elméletieskedő cikkek sorából. A poentírozás, frappáns párhuzamok, egyfajta emelkedett tónus (különösen az emlekező cikkek esetében) néha már a szükségesnél is „szébbre” sikeredik, itt-ott patétikusnak érezzük. Ez azonban ízlés dolga. Annál is inkább, mert Rónai Mihály András korántsem egyetlen jellegzetes írásmód képviselője, szellemesen, olykor csípősen, máskor maró gúnnyal polemizál, s vitáiban mindenkor következetes baloldaliság, meggyőződéses humanizmus érvényesül.

Kötete nem egyszerű gyűjteménye a különböző újságokban megjelent írásoknak (Pesti Napló, Magyar Nemzet, s egyebek között a

legnagyobb számban a Népszabadságban láttak napvilágot). Némelyik munkáját több változatban is megírta, könyvében jegyzetekkel kikerekítette, sőt vélhetőleg a kötetbe külön változatot is írt. E körülmény azt a szándékát demonstrálja, miszerint — és nem egyszerűen az újságírói munka melléktermékeként — valóban a „magyar lant” dicséretét óhajtotta könyvbe foglalni, s irodalomfelfogásáról, a magyar költészet értékeiről kívánt vallomást tenni egy hosszú írói pálya évtizedeinek termését betakarítva. Ha megközelítése egyéni is, s e jellegnek megfelelően erőteljesebben érvényesül a személyiség, mint a szorosabban vett szakmában, a maga más látószögével el nem hanyagolható hozzájárulás költészetünk értékeinek, karakterisztikumainak jobb megismeréséhez. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984*)

WÉBER ANTAL

SZÁVAI JÁNOS: ZSENDÜL-E A FÜGEFA ÁGA?

Tanulságos, szép, hiányt pótló kötetet tett közzé Szávai János. A címével „ősi képet” idéz, miközben azt a célt tűzi maga elé, hogy prózairodalmunk fejlődésének, kivirulásának esélyeit vizsgálja. „A líra, melynek óriásai élnek köztünk, csak nekünk terem. Vajon a prózától többet várhatunk-e?” Ez az állítás és ez a kérdés határozza meg szemléletét, érdeklődését; szerencsére nem követi a műfajok szembeállításának és hierarchizálásának divatját, nem a költészet rovására akarja bizonygatni újabb prózairodalmunk életképességét. Igazolja, hogy finoman érzékeny „az epika csodája” iránt, amelyet leginkább az *idő* revelatív megjelenítésében lát. Aránylag rövid recenziókból, kritikákból, esszékből áll a gyűjtemény, de az az állandó figyelem, amely a közvetlen tárgyon túl a modern elbeszélő próza hazai történetének és poétikai összefüggésrendszerének egészét tartja szem előtt, a kurtább írások érdekét és értékét is megnöveli, Szávai historikus és elméleti invenciója bennük is érvényesen megmutatkozik.

A *Regény vagy emlékezés?* című első fejezet „memoáirodalmunk új virágkorát” mutatja be. A szerző ebben a témában különösen otthonos, az önéletírásról szóló monográfiája tudvalévően nélkülözhetetlen kézikönyvvé, afféle alapművé vált. Ezúttal író, költő és politikus, építész, szobrász, parasztasszony és mások alaposan elemzett műveinek tanúságával bizonyítja „egy műfaj újraéledését s jelentősé-